

راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی در مناطق محروم

الهام خورسند^۱

ملیکا ملک آرا^{۲*}

کامیاب کوثری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵ تاریخ چاپ: ۱۴۰۰/۰۳/۰۵

چکیده

کارآفرینی به عنوان موتور توسعه، نقش مهمی در رشد اقتصادی کشورها و ایجاد فرصتهای شغلی عهده دار است. با توجه به نقش و اهمیت کارآفرینی و سابقه درخشان کارآفرینان در توسعه کشورها، بسترسازی برای حمایت از کارآفرینان به خصوص برای جوامع در حال توسعه اهمیت فراوانی دارد. امروزه این مسئله آشکار شده که لازمه رسیدن به توسعه، توجه به روستاها و بخش روستایی به عنوان بخش پایه است. با توجه به اینکه عمده جمعیت فقیر جهان در مناطق و بافت های روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند بنابراین اشتغالزایی در مناطق محروم و روستایی بسیار با اهمیت می باشد. در این مقاله به بررسی راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی در مناطق محروم می پردازیم.

واژگان کلیدی

توسعه کارآفرینی، محرومیت زدایی، اشتغال زایی، مناطق محروم.

۱. کارشناس ارشد مدیریت اجرایی، آموزشگاه عالی مدیریت تهران، ایران. (elhamkhorsand88@gmail.com)

۲. دانشجوی پسا دکترا مدیریت، سازمان آموزش عالی مدیریت تهران، ایران. (mlym803@gmail.com)

۳. کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی، موسسه آموزش عالی مازیار، ایران. (Kamyabkosari.1995@gmail.com)

مقدمه

کارآفرینی ابتدا در نظریه های اقتصادی تبلور یافته و به عنوان عامل اصلی ایجاد ثروت و یا ارزش اقتصادی شناخته شده و از سده ی پانزدهم تاکنون، در کانون مکاتب گوناگون اقتصادی قرار داشته است. جان استوارت در سال ۱۸۴۸ معادل انگلیسی (Entrepreneurship) را برای کارآفرینی برگزید. بنیاد کافمن، دیده بان جهانی کارآفرینی و کنسرسیوم تحقیقات کارآفرینی (۲۰۰۵)، معتقدند که کارآفرینی، فرایند ایجاد کسب و کار جدید است. شومپتر که در واقع پدر کارآفرینی بشمار می آید کارآفرینی را، نیروی محرکه ی اقتصاد می نامد. یوجن لوئیز، در سال ۱۹۸۴ رهبران موفق در زمینه مدیریت دولتی را تحت عنوان کارآفرینی دولتی نامگذاری کرد و با مطالعه و بررسی زندگی سازمانی رهبران موفق در بخش دولتی دریافت که آنها دارای

مهارت کارآفرینی بوده اند (نصیرزاده و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۲). قرن بیست و یکم به عنوان قرن دانش معرفی شده است. در این عصر، سرمایه اصلی جوامع، دانش، مهارت و نگرش منابع انسانی آنها است. برای اینکه این سرمایه در خدمت سعادت جامعه باشد به قابلیت های کارآفرینی نیاز است. در حال حاضر توسعه کارآفرینی هسته برنامه های توسعه کشورهاست، از این رو سرمایه گذاری در قابلیت های کارآفرینی منابع انسانی جایگاه ویژه ای دارد (مکی آل آقا، ۱۳۸۶). خصوصاً در مناطق محروم کشور ما که استعدادهای بالقوه فراوانی وجود دارد و نیاز به یک برنامه ریزی جهت کارآفرینی و اشتغالزایی دارد.

کارآفرینی

در عصر حاضر که با افزایش جمعیت، جوامع و سازمان ها به سرعت در حال گسترش و پیشرفت هستند و در پی آن، پیچیدگی آن ها نیز رو به فزونی است، کارآفرینی در یک تعامل چندسویه یعنی هم در مفهوم ایجاد اشتغال، هم در مفهوم ایجاد تحول از راه نوآوری ها و بهبود فرایندها و هم به عنوان عامل کلیدی در رشد و توسعه اقتصادی، به شدت مورد نیاز است؛ حتی می توان بحث کارآفرینی را در عصر مدرن امروزی یکی از اصلی ترین راهبردهای بنیادی هر کشور محسوب کرد. کارآفرینی به عنوان پدیده ای نوین در اقتصاد، نقش موثری را در توسعه و پیشرفت اقتصادی کشورها ایفا می کند. امروزه کارآفرینی در اقتصاد رقابتی و مبتنی بر بازار، دارای نقش کلیدی است، به عبارت دیگر در یک اقتصاد پویا، ایده ها، محصولات و خدمات همواره در حال تغییر می باشند و در این میان کارآفرین است که الگویی برای مقابله و سازگاری با شرایط جدید را به ارمغان می آورد. بنابراین در یک گستره وسیع و در یک تعامل چند سویه، کارآفرینی نقش تعیین کننده ای را در زندگی نوین بشر ایفا می کند، از این رو آشنایی با مفاهیم و تعاریف و ابعاد مختلف آن به همراه شناخت موانع و راهکارهای مرتفع کردن آن ها می تواند در نهادینه شدن کارآفرینی و فرهنگ آن در هر جامعه ای راهگشا باشد (ناهید، ۱۳۸۸، ص ۱).

برای اولین بار کارآفرینی در قرن شانزدهم مورد توجه اقتصاددانان قرار گرفت و در تئوریهای اقتصادی و توسط اقتصاددانان ایجاد شد و سپس وارد مکاتب و تئوری های کارآفرینی سایر رشته های علوم انسانی شد. کانتیون (۱۷۵۵) که ابداع کننده واژه کارآفرینی است، کارآفرین را فرد ریسک پذیر می داند که کالا را با قیمت معلوم خریداری می کند و با قیمت نا معلوم می فروشد. ژان باتیست سی کارآفرین را هماهنگ کننده و ترکیب کننده عوامل تولید می داند، به عبارت دیگر فردی که عوامل تولید (زمین، نیروی کار، سرمایه) را جهت تولید کالا و یا ارائه خدمات ترکیب می کند، کارآفرین و به عمل او

کارآفرینی گفته می شود. یکی دیگر از تعاریف کارآفرینی توسط شومپتر ارائه شده است. وی در کتاب خود با عنوان تئوری توسعه اقتصادی بین مفهوم واژه نوآوری و اختراع تفاوت قائل شده است و نوآوری را استفاده از ریسک اختراع برای ایجاد یک محصول یا خدمت تجاری می داند. فصل مشترک تعاریف اکثر دانشمندان و اقتصاددانان این است که کارآفرین در بستر اندیشه، ایده ای نو می آفریند و با ارائه روشی جدید در فرآیند تولید و نوآوری و ترکیب مواد، صاحبان سرمایه را از گذرگاه شک و تردید بیرون آورده و آنها را به تولید و رقابت برای تسخیر بازارها متقاعد و همراه می سازد. در نهایت تعریف جامع کارآفرینی را واژه نامه وبستر (۱۹۶۱) به صورت زیر بیان می کند، کارآفرین به عنوان سازمان دهنده فعالیت اقتصادی فردی است که مخاطره های یک فعالیت تجاری را سازماندهی، مدیریت و تقبل می کند. به طور کلی، کشور ایران همواره با نرخ بیکاری بالایی مواجه بوده و جهانی شدن فرآیند اجتناب ناپذیری شده است. کارآفرینی به عنوان موتور توسعه، نقش مهمی در رشد اقتصادی کشورها و ایجاد فرصتهای شغلی عهده دار است. با توجه به نقش و اهمیت کارآفرینی و سابقه درخشان کارآفرینان در توسعه کشورها، بسترسازی برای حمایت از کارآفرینان به خصوص برای جوامع در حال توسعه اهمیت فراوانی دارد (نادری و سعادت، ۱۳۹۵). کارآفرین عوامل مختلف تولید را گرد هم می آورد و با تلاش و کوششهای خلاقانه خود فعالیتهای را به سمت موفقیت سوق می دهد. بدیهی است که انگیزه فعالیتهای کارآفرین نفع شخصی است، ولی ایجاد فضای مناسب برای کارآفرینی در کشورها منافع ملی را به دنبال دارد. امروزه، در کشورهای مختلف توجه خاصی به کارآفرینی و کارآفرینان می شود و تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزار پیشرفت اقتصادی کشورها و به ویژه کشورهای در حال توسعه شمرده می شود. در هر کشوری، کارآفرینان به صورت بالقوه وجود دارند و باید تلاش کرد که توانایی های آنها بیشتر شود و مهم تر از همه، ساختارهای اقتصادی اجازه ابراز وجود کارآفرینان و توانایی های بالفعل آنان را فراهم آورند (هزارجریبی، ۱۳۸۲، ص ۲).

توسعه کارآفرینی

نگرش نظام مند در کارآفرینی، اولین بار توسط آیزنبرگ (۲۰۱۱) مطرح شد که کلیه عوامل، افراد، سازمان ها و ده ها متغیر دیگر در شش محور اصلی قرار می گیرند. این محورها شامل: ۱- بازار، ۲- سیاست، ۳- سرمایه مالی، ۴- فرهنگ، ۵- حمایت ها ۶- سرمایه انسانی طبقه بندی شده اند. این محورها از مفاهیم و تعاریف خاصی تشکیل شده اند که قابل اندازه گیری می باشند. آیزنبرگ (۲۰۱۱) معتقد است که این الگو از نظامی جامع برای تشخیص و توسعه اکوسیستم های کارآفرینی در هر موضوعی تشکیل شده است و هر یک از این محورها باید باهم در تعادل، همگنی و سینرژیک باشند.

تحقیقات متعدد و بسیار فراوانی بر اساس

الگوی اکوسیستم کارآفرینی آیزنبرگ (۲۰۱۱) انجام گرفته است که بر هر یک از محورها مانند حمایت ها، ذینفعان، استراتژی کارآفرینی و عوامل کلیدی متمرکز شده اند. داوری و همکاران (۱۳۹۶) نیز با استفاده از نظرات ۱۳۰ نفر از سیاست گذاران توسعه کارآفرینی، کارآفرینان و صاحبان شرکت های دانش بنیان نشان دادند که از بین محورهای شش گانه این مدل، محور حمایت ها، سرمایه انسانی، بازارها، فرهنگ، سیاست و تأمین مالی به ترتیب اولویت بر اکوسیستم کارآفرینی ایران اثرگذار هستند (رمضانی نژاد و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۲ و ۳).

شکل ۱: مدل اکوسیستم کارآفرینی آیزنبرگ (۲۰۱۲)

نقش دولتها در توسعه کارآفرینی با دو جهت گیری کلی شامل کاهش موانع کارآفرینی و تشویق کارآفرینی تعیین می شود. مقایسه تطبیقی سیاست های کارآفرینی در کشورهایی شامل استرالیا، تایوان، ایالات متحده، کانادا، فنلاند، ایرلند، اسپانیا، هلند، سوئد و انگلستان نشان می دهد که ابعاد سیاست های توسعه کارآفرینی را می توان در ۶ گروه دسته بندی کرد که عبارتند از: ۱- ارتقای کارآفرینی؛ ۲- آموزش کارآفرینی در نظام آموزشی؛ ۳- کمک به ورود بقاء و رشد و خروج آسان شرکت های نوپا به وسیله کاهش ضرورت های اداری و نظارتی؛ ۴- تامین سرمایه اولیه و راه اندازی؛ ۵- پشتیبانی از شرکت های نوپا، افزایش کمیت و کیفیت حمایت از کسب و کارها برای کارآفرینان در حال ظهور و جدید؛ ۶- افزایش نرخ های راه اندازی کسب و کار بین گروه های هدف خاص (مانند جوانان و زنان) و یا کارآفرینان نوآور. البته این سیاست ها می تواند در دو گروه سیاست های گسترده و محدود یا کلان و خرد نیز گروه بندی شود. سیاست های کارآفرینی بر آموزش کارآفرینی و اقدام های حمایتی و پشتیبانی متمرکز است تا سطح فعالیت های کارآفرینانه در جامعه افزایش یابد. کشورها به طور معمول بر ابعاد آموزش کارآفرینی، کمک های مالی، خدمات حمایتی، توسعه شرکت های کوچک و متوسط و حمایت از گروه های خاص و تدوین سیاست های کارآفرینی تاکید دارند (داوری و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۷).

اشتغالزایی در مناطق محروم

امروزه این مسئله آشکار شده که لازمه رسیدن به توسعه، توجه به روستاها و بخش روستایی به عنوان بخش پایه است. با توجه به اینکه عمده جمعیت فقیر جهان در مناطق و بافت های روستایی کشورهای در حال توسعه زندگی می کنند، فقر یکی از مهم ترین و اساسی ترین موضوعات در حیطه توسعه روستایی محسوب می شود (سیر و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۲). اشتغال روستایی در زمان های مختلف، بر اثر عوامل گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و تأثیرات ناشی از شهرها، دستخوش تغییرات مختلفی بوده است از جمله آثار مهم توسعه نیافتگی و نرخ بالای بیکاری در روستاها، می توان به مهاجرت روستاییان به شهرها، حاشیه نشینی، فقر، تعطیلی بخش وسیعی از تولیدات کشاورزی و افزایش شمار مصرف کنندگان این بخش و وابستگی بیشتر غذایی و اقتصادی کشور به خارج اشاره نمود. سرمایه گذاری و ایجاد اشتغال و کارآفرینی در بخش

های غیرزراعی در روستاها، با توجه به اینکه نیمی از جمعیت کشور را روستاییان تشکیل داده اند، علاوه بر بهبود معیشت روستاییان و مقرون به صرفه بودن زندگی روستایی و ایجاد انگیزه برای عدم مهاجرت آنان به شهرها، موجب توسعه بخش کشاورزی، کاهش فشار اقتصادی ناشی از بیکاری فصلی در روستاها، آبادانی روستاها و شکوفایی اقتصادی کشور نیز خواهد شد. بنابرین افزایش توان اقتصادی و تولیدی روستاییان، نقش مهمی در بهبود اقتصاد جامعه خواهد داشت؛ اما تلاش برای بهبود وضعیت کارآفرینی و اشتغال در روستاها، علاوه بر مساعد بودن عوامل محیطی و ساختاری، مستلزم شناسایی موانع و چالشهای موجود بر سر راه توسعه آن است. بنابراین "باید همه امکانات و عوامل ملی و محلی بسیج گردیده تا هم با صرف کمترین هزینه و هم در ابعاد گسترده تر، همه بتوانند از همه مواهب و نتایج آن منتفع گردند" و نیز مسیر رو به رشدی جهت توسعه، در مناطق روستایی در پیش گرفته شود (اشراقی سامانی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱).

راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی در مناطق محروم

از مهمترین معیارها برای استفاده بهینه از نیروی انسانی هر جامعه ای، مسئله اشتغال افراد آن جامعه در فعالیتهای مختلف است. مبحث اشتغال و در مقابل آن بیکاری، از مهمترین مسائلی هستند که برای ایجاد یک جامعه مرفه باید مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا شرط لازم برای رشد و توسعه هر جامعه ای، ایجاد اشتغال است. با وجود اثرات مخرب بیکاری بر روند توسعه جوامع به ویژه در ابعاد اجتماعی توسعه از جمله فقر، بزهکاری و مهاجرت، اکثر محققان معتقدند که کشورهای در حال توسعه از جمله

ایران، با مشاغل کاذب و بیکاری گسترده ای مواجه می باشند. برخی از محققین مهمترین راهبردهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی را توجه به بخش کشاورزی می دانند. بخش کشاورزی به مثابه اساسی ترین واحد زیستی و معیشتی روستاها به ایفای نقش در کلیت سرزمین می پردازد و با برقراری ترکیبی از پیوندهای همزمان، توأمان و مکمل عوامل درونی و بیرونی در ساختار تعریف شده عرضی، طولی، افقی و عمودی، زمینه یکپارچگی و همبستگی اجتماعی، اقتصادی، محیطی - فضایی و نهادی در جوامع روستایی را فراهم می سازد. عده دیگری از محققان، در راستای توسعه اشتغال در نواحی روستایی، بر توسعه و گسترش کارآفرینی در نواحی روستایی به عنوان یکی دیگر از راهبردهای توسعه اشتغال نهادی در این نواحی تأکید می کنند. از نظر گروهی دیگر از محققان، گردشگری از مهمترین راهبردهای توسعه اشتغال در نواحی روستایی است. از دیگر راهبردهای توسعه اشتغال در جوامع روستایی، توسعه و گسترش صنایع در نواحی مذکور است که در اغلب کشورهای جهان مورد توجه واقع شده است. اقدام در جهت توسعه صنایع روستایی می تواند به افزایش رفاه عمومی و کاهش فقر و ایجاد اثرات تکاثری در دیگر ابعاد توسعه، زمینه ایجاد فضای زیستی مناسب در ابعاد محیطی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان را فراهم کند (قادرمرزی، ۱۳۹۴، ص ۴ و ۵).

نتیجه

در هر کشوری، کارآفرینان به صورت بالقوه وجود دارند و باید تلاش کرد که توانایی های آنها بیشتر شود و مهم تر از همه، ساختارهای اقتصادی اجازه ابراز وجود کارآفرینان و توانایی های بالفعل آنان را فراهم آورند. اشتغال روستایی در زمان های مختلف، بر اثر عوامل گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و تأثیرات ناشی از شهرها، دستخوش تغییرات مختلفی بوده است از جمله آثار مهم توسعه نیافتگی و نرخ بالای بیکاری در روستاها، می توان به مهاجرت روستاییان به

شهرها، حاشیه نشینی، فقر، تعطیلی بخش وسیعی از تولیدات کشاورزی و افزایش شمار مصرف کنندگان این بخش و وابستگی بیشتر غذایی و اقتصادی کشور به خارج اشاره نمود. با وجود اثرات مخرب بیکاری بر روند توسعه جوامع به ویژه در ابعاد اجتماعی توسعه از جمله فقر، بزهکاری و مهاجرت، اکثر محققان معتقدند که کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، با مشاغل کاذب و بیکاری گسترده ای مواجه می باشند. محققان راهبردهایی در جهت توسعه اشتغال در مناطق محروم داده اند از جمله: توسعه بخش کشاورزی، بخش گردشگری، بخش صنایع. با ایجاد کارآفرینی در این بخش ها کمک بزرگی در جهت اشتغالزایی در مناطق محروم می شود.

منابع

- اشراقی سامانی، رویا، کریمی، طیبه، واحدی، مرجان، صیده، طیبه، ۱۳۹۵، چالش های کارآفرینی روستایی در استان ایلام، راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، سال سوم، شماره ۵، ص ۱.
- داوری، علی، رمضانپور نرگسی، قاسم، افراسیابی، راحله، داوری، الهه، ۱۳۹۷، تاثیر سیاست های کارآفرینی و محیط کسب و کار بر توسعه کارآفرینی، توسعه کارآفرینی، دوره ۱۱، شماره ۲، ص ۷.
- رضانی نژاد، رحیم، برومند، محمدرضا، احمدی، فاطمه، ۱۳۹۷، اکوسیستم کارآفرینی، رویکردی جدید برای توسعه کارآفرینی در ورزش، پژوهش های معاصر در مدیریت ورزشی، سال هشتم، شماره ۱۶، ص ۲ و ۳.
- سیر، رضا، احمدیان، محمدعلی، جعفری، حمید، علیزاده، کتایون، نقش گردشگری در اشتغالزایی مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان فیروزکوه)، فصلنامه علمی-پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال پانزدهم، شماره ۵۵، ص ۲.
- قادرمزی، حامد، ۱۳۹۴، برنامه ریزی راهبردی توسعه اشتغال در نواحی روستایی شهرستان جوانرود، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۱، پیاپی ۱۱، ص ۴ و ۵.
- مکی آل آقا، بدیع الزمان، ۱۳۸۶، نقش دانشگاه در توسعه کارآفرینی، فصلنامه اندیشه های تازه در علو تربیتی، سال دوم، شماره چهارم، ص ۲.
- نصیرزاده، عبدالمهدی، فراهانی، ابوالفضل، رضایی، شمس الدین، وطن دوست، مریم، ۱۳۹۲، ارزیابی کارآفرینی مدیران، کل تربیت بدنی جمهوری اسلامی ایران، پژوهش های کاربردی در مدیریت ورزشی، دوره ۲، شماره ۳، ص ۲.
- نادری، پیام، سعادت، رحمان، ۱۳۹۵، بررسی تاثیر آزادسازی تجاری بر کارآفرینی در ایران، پنجمین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، ص ۳.
- ناهید، مجتبی، ۱۳۸۸، چیستی و چرایی کارآفرینی و کارآفرینی سازمانی در یک نگاه، بررسی های بازرگانی، شماره ۳۴، ص ۱
- هزارجریبی، جعفر، ۱۳۸۲، توسعه کارآفرینی و دانش آموختگان، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی شماره ۳۰.

Entrepreneurship development and employment approaches in deprived areas

Elham Khorsand¹

Melika Molkara^{*2}

Kamyab Kosari³

Date of Receipt: 2021/05/15 Date of Issue: 2021/05/26

Abstract

Entrepreneurship, as the driving force of development, plays an important role in economic growth and creating job opportunities in every country. According to the role and importance of entrepreneurship and the bright history of entrepreneurs in the development of the countries, it is very important to lay the foundation for supporting entrepreneurs, especially in developing communities. Today, it has become clear that the prerequisite for development is to pay attention to villages and rural sectors as the fundamental part. Since the majority of world's poor populations are living in rural areas of developing countries, employment in rural segment is crucial. In this article, we examine the approaches of entrepreneurship development and employment in deprived areas.

Keywords

Entrepreneurship development, poverty reduction, employment, deprived areas

1. Master of Executive Management, Higher School of Management, Tehran, Iran. (elhamkhorsand88@gmail.com)

2. Postdoctoral student of Management Higher Management Education Organization Tehran, Iran. (mlym803@gmail.com)

Master of Tourism Management, Maziar Institute of Higher Education (Kamyabkosari.Iran.1995@gmail.com)